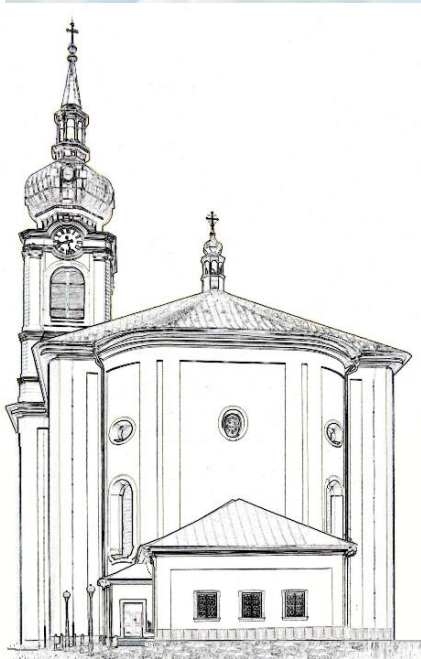

Trutnov, farní kostel Narození Panny Marie

Stručná historie

S historií města je spojeno několik staveb duchovního významu, které tu postupně stály již při samotném jeho založení. V počátečním období osídlování východních Krkonoš byl založen roku 1260 Úpský hospital na levém břehu Úpy v prostoru dnešních Niv. Při tomto špitálu, který na základě darovací listiny Idíka ze Švábenic spravoval Řád křížovníků – Strážců božího hrobu 8*), stála kaple sv. Petra. Darovací listinu klášteru zderazskému potvrdil v témže roce při vymezení rozsahu farnosti kostela v Úpě pražský biskup Jan a patronátní právo kostelů Panny Marie a sv. Petra v Úpě roku 1283 papež

Martin IV. Za husitských válek byl hospital roku 1421 vypálen a již neobnoven. Předpokládá se, že ohni podlehla i kaple sv. Petra.

Podle dochovaných zpráv se lze domnívat, že před dokončením výstavby farního kostela byl kostel (kaple) v prostoru kláštera u křížovníků po nedlouhou dobu prvním stálým bohoslužebným místem v Nové Úpě (Trutnově). Přidávání přídomků k osadě Úpě se datuje od jejího rozšíření. Původní osídlení bylo v prostoru nynějšího Horního Starého Města.

Kostel Panny Marie se nedochoval. Stával při hradbách ve východním cípu hradního návrší někde nad kinem Vesmír a Dračí uličkou. Neopatrnost pruských vojáků v čase válečných operací roku 1745 zavinila požár města, jemuž podlehla většina domu. Vzhledem k poškození i stáří kostela se jeho rozsáhlá rekonstrukce nevyplatila. Přistoupilo se jen k drobné opravě a začalo se jednat o výstavbě nového domu Páně.

Patronkou městu byla císařovna Marie Terezie. Patronátní břemeno nad kostelem neslo město. To bylo po požáru v rozvalinách a okolní

vesnice byly válkou vydrancovány. Otázka zněla, kde vzít peníze. Roku 1748 byla královéhradeckou konzistoří schválena hypotéka zajištěná na církevním majetku na 1500 zlatých. Roku 1752 dosáhl děkan Jan Nepomuk Lyr souhlasu Marie Terezie ke sbírkám v celých Čechách a Moravě. Jejich výsledek byl bídný. Až místní sbírky dům od domu přinesly úspěch.

V prosinci 1753 byl vybrán magistrátem a děkanem plán stavitele Leopolda Nidereckera 9*). V září 1755 došlo povolení ke stavbě nového kostela, který měl být postaven na hradebním návrší, aby vévodil celému okolí. Přípravné práce stavební a materiálové byly zahájeny na jaře 1756, kdy se již shlukovala další válečná mračna.

V srpnu 1756 vypukla sedmiletá válka s Pruskem, stavba přesto rostla a na jaře příštího roku byla až po „gleichu“. Konec dalších prací učinil v dubnu 1757 vpád pruských vojsk. Ve stavbě se pokračovalo až po válce roku 1763 již za působení nového děkana J. P. Seddelera. Děkan J. N. Lyr podlehl epidemii tyfu a po dvouletém působení zemřel i děkan J. N. Tröger na epidemii, kterou se nakazil při zaopatřování raněných vojáků.

Děkan J. P. Seddeler byl odhodlán pokračovat ve stavbě i přes nedostatek peněz. Zachovalé části původního kostela utrpěly další škody zřícením věže. Z nově nashromážděných prostředků se podařilo dokončit 2/3 nového kostela. V létě 1768 byla dokončena chrámová loď a nasazena klenba. Loď kostela byla dovedena k pilířům za postranními vstupy a na západní straně provizorně ukončena stěnou. V následujícím roce se pořizoval mobiliář. V září 1769 vysvětil hradecký generální vikář J. S. Lyr dokončenou část kostela a předal ji k bohoslužebným účelům. Letopočet nad bočním portálem připomíná prvně dokončenou část kostela (10*). Novému kostelu chyběla ještě poslední třetina loď i věž. K úplnému dokončení došlo až za děkana H. J. Gärtnera, působil zde v letech 1769-95. Stalo se tak roku 1782 po třiceti sedmi letech. V listopadu 1799 postihl požár cele město včetně kostela podruhé a v roce 1861 opět. Později výstavbou nových kamenných domů centrum města již totálními požáry netrpělo. Od roku 1863, kdy věž dostala dnešní podobu, prošel kostel několika menšími i většími opravami. V roce 1927 byly u věžních hodin vyměněny ciferníky, původně dřevěné o průměru 2,7 m údajně nesly stopy střel z bojů roku 1866. Generální opravu v letech 1931 - 32 provedl trutnovský stavitel Josef Severin Hoberland. Tato vnější restaurace si vyžádala náklad 1/2 milionu korun. V roce 1937-1938 se uskutečnila renovace vnitřku kostela. Při

ní byly zamalovány, již značně zašlé, nástropní malby ornamentů na stropních žebrech. Všechny původně barevné sochy byly bíle natřeny. Touto úpravou dostal interiér svou novou podobu, která byla respektována i v posledních opravách v letech 1988 - 1994. Tato obnova započala zpevňováním klenby i podloží kostela, které utrpěly stavením ruchem a odstřely při stavbě Bílého domu. Na generální opravě se vystřídalo několik firem. Fasádnické práce prováděla firma Teso z Úpice. Stavební dozor převzalo město Trutnov, které opravu z velké části financovalo. Vnitřní opravu prováděla již farnost za finanční a pracovní svépomoci. V roce 1997, kdy se již dokončovaly restaurátorské práce obrazů, soch a oltářů a instalace nových mříží, se dalo říci, že od křížku věže po dlažbu v kostele není předmět, na který by nesáhl řemeslník nebo ruka k jeho očištění.

Budova

Místo pro stavbu farního kostela bylo vybráno natolik vhodně, že se stal architektonickou dominantou města. Kostel se nachází na vyvýšeném místě v historickém centru města. Stavba byla zahájena roku 1756 v období dozrávajícího rozevlátého baroka proto jen strožejší vnější tvary napovídají, že se jedná o kostel doby raného klasicismu. Také věž o tom svědčí. Stojí ve středu při jižní stěně lodě a je zapuštěna ze 2/3 do její hmoty. Téměř obdélná budova je orientovaná. Její vnitřní rozměry jsou 44 x 22. Loď samotná je široká 14 metrů, s kaplemi pak 22 metrů. Presbytář i zadní část lodě jsou mělké a mají po čtyřech metrech. Ploché presbytáře i zadní strana kostela jsou oproti zdem hlavní lodi v mírném oblouku a o třetinu ustoupeny. Nároží jsou zaoblená. K východní stěně presbytáře je přimknuta obdélná kaple, dříve zákristie. Kostel mívá tři vchody. Na jihu v střední části lodě stojí věž tvořící hlavní průčelí. Pod ní je jeden z bočních vchodů. Druhý vchod býval naproti tomuto na severní straně. V současnosti je zazděn a není průchozí. Slavnostní vchod v ose presbytáře je na západní straně, od muzea. Vzhledem k velikosti stavby má loď větší množství okenních průrazů. Uspořádány jsou ve dvou řadách nad sebou. Kostel má světlé tony barev, září hladkou okrovou fasádou s bílými lizénovými rámy a bílým ostěním oken. Fasáda je členěna tak, že každá dvojice oken je zakomponována do jednoho svislého lizénového rámu. Hrubá stavba byla zbudována převážně z kamene červeného pískovce. Cihly byly užity na klenuté části stavby. Sokl je zvnějšku obložen žlutým pískovcem.

Věž je pravoúhlá členěna kordonovými římsami do několika nestejně vysokých pater. Cibulová báň s makovicí, lucernou a křížkem se zdvíhá do výše 63 m. Patro zvonice je ozdobeno v nárožích pilastry s volutami 11*). Nejnižší patro věže je do úrovně korunové římsy lodě z větší části zapuštěno do hmoty budovy. Kamenný obloukový portál je profilovaný, nad ním se zdvíhá supraporta s rostlinným ornamentem. Ve vrcholu oblouku je letopočet 1769 značící rok vysvěcení dokončené části kostela. Nad supraportou je výklenek se sochou Panny Marie Neposkvrněné 19*). Za vstupním portálem je krátká klenutá podsíň s misijním křížem a vstupy do lodě a na věž.

Střechy

Střecha lodě je šikmá, valbová, krytá falcovaným měděným plechem. Na hřebeni presbytáře je sanktusová zvonička s cibulí. Na opačném konci je zlacená hrotnice. Ve střeše je šest malých vikýřů. Báň věže je ukončena střechou jehlovou.

Hlavní průčelí

Hlavní průčelí kostela bylo zbudováno u příchodu z náměstí. Je tvořeno věží stojící na jižním boku lodě. Není to tedy standardní průčelí mající vstupní portál shodný s osou presbytáře. Takovýto vstup je od muzea v chórové části na straně západní, kde je široký kamenný půlkruhový portál zdobený vlysy s kládím a obloukem podpíraným konzolami. V obloukové části nad kládím je mohutné vitrážové okno Boží Trojice z roku 1896.

Lod'

Kostel je jednolodní. Lod' je prostorná s centrálním uspořádáním. Po stranách je pět párů bočních pravoúhlých kaplí s emporami v patře oddělených mohutnými pilíři. Lod' je vysoká 24 m, sklenutá pěti poli plachtové klenby 12*). Kaple jsou klenuté klenbou valenou s lunetami. V klenbě empor 18*) se zachovalo štukové rámování po freskách malovaných E. Tinzmannem.

Lod' od presbytáře není oddělena vítězným obloukem. Na prvních pilířích bočních kaplí jsou umístěny: vlevo kazatelna z roku 1784 a vpravo veliký kříž.

Pilíře dělicí jednotlivé kaple zdobí pilastry s bohatou výzdobou hlavic a říms. Převažujícími ozdobnými prvky jsou řezaný vlys, akant a voluta.

V zadní části lodě je vestavěna hudební kruchta s oboustranným schodištěm. Schodiště je nesené klenutými patrovými galeriemi.

Půdorys kůru má v kostele svůj zrcadlový obraz v dlážděném stupni presbytáře.

Obloukově předsunuté galerie empor a kruchty mají bohatá balustrádová zábradlí a štukem zdobené zděné opory. Nejčastějšími motivy jsou zde, mřížka, mřížka v kartuši, mušle, spirála, provazec a rozličné rostlinné a geometrické tvary.

Podlaha lodě i sokl jsou kryty pískovcovými dlaždicemi větších rozměrů.

Presbytář

Nehluboký presbytář je eliptický se segmentovým klenutím. Prostor kněžiště je proti lodi vyvýšen o jeden schodišťový stupeň. Současně je tento stupeň obloukem předsunut do prostoru lodě, čím se prostor kněžiště prohloubil. Do kachlové výzdoby stupně je vkomponován městský znak.

Před reformou přijatou II. vatikánským koncilem na tomto stupni byly upevněny mřížky, jak dokládají jejich pozůstalá křídla. Na stěně presbytáře je štuková výzdoba, která sloužila přibližně 15 let, než byla dostavěna zbylá část kostela a zbudován hlavní oltář.

Okna

Vnitřní prostor kostela je dostatečně prosvětlen velkým počtem oken umístěných v párech nad sebou. Kruhová malovaná okna prosvětlují prostor bočních kaplí. Horní kasulová okna 13*) rovněž vitrážová v prostorech empor, kruchty a presbytáře jsou slabě kouřová. Světlo jimi rozptýlené prostupuje celým prostorem lodě. Kresba kruhových malovaných oken umístěných níže zobrazuje radosti i bolesti v životě Panny Marie. Okna byla pořízována v letech 1894 – 96.

Inventář

Většina mobiliáře pochází z řezbářských hutí přelomu 18. a 19. století, kde převažují prvky rokoka, jako mušlovité tvary, rokaje a fantastické tvary ornamentů, někde je patrný i vliv klasicismu, který se prosadil ve střední Evropě teprve ve druhé polovině 18. století. Hlavní oltář je dílem trutnovských sochařů Raucha a Knitschela. Byl dokončen r. 1784. Základní rysy mají ráz rokoka. Obraz je od Jana Quirinia Jahna a představuje narození Panny Marie. Obraz je signován „Jahn 1784 Praha“. Plocha obrazu činí 28 m².

Uprostřed hlavního oltáře je velká socha Panny Marie Pomocnice křesťanů. Napravo a nalevo od oltáře pokračuje stavba

na způsob kulis. Dva průchody vedoucí k sakristii jsou bohatě vyzdobené šesti sochami v nadživotní velikosti.

Vybavení kněžiště odpovídá doporučení II. Vatikánského koncilu a je převážně soudobé a příležitostně inovováno.

V bočních kaplích je devět postranních oltářů. Na dvou z nich je připomínka staršího trutnovského kostela. Oltář Páně zdobí obraz Matky Boží z hory Karmel. Maloval jej r. 1730 Jan Franz Russ. Část tohoto obrazu pochází ještě ze starého kostela.

Na oltáři sv. Floriána oltářní obraz maloval Gustav Vacek. Světec v pokleku vztahuje pravou ruku nad hořící město Trutnov a bere je pod svou ochranu. Tímto patronem jsou připomínány četné požáry města.

Varhany

Požáry Trutnova neušetřily ani zdejší varhany. Posledním známým nástrojem, který podlehl požáru roku 1799 byl zásuvkový nástroj varhanáře Matěje Sedmíka. V roce 1803 byly z pražského kláštera pavlánů dovezeny jiné. Jejich další historie není známá, nevíme ani to zda je poškodil požár roku 1861. Současné varhany z dílny Jindřicha Schiffenera. pochází z r. 1910. Umístěny jsou v bohatě zdobených starých barokních skříních. Jde o třímanuálový nástroj s pedálem. Původně míval 3 000 píšťal. Varhany nezůstaly ve své zvukové původnosti dochovány. Prošly několika opravami, jejich poslední generální oprava v letech 1994 - 1996 byla prováděna svépomocí místními varhaníky a amatérskými restaurovateli pod vedením Josefa Matysky z Červeného Kostelce. Zásadní restaurátorské práce byly uskutečněny na vzdušnicích a stole. Vedle toho bylo dosazeno přes 300 ks nových cínových píšťal malé kategorie. Jejich výrobu provedl pan Kubát z Kaňku u Kutné Hory. Varhany po současné opravě a doplnění píšťal jsou nádherným nástrojem, který svým množstvím a barevností tónů nádherně zapadá a dotvrďuje architekturu i slohově jednotnou výzdobu chrámu.

Zvony

V roce 1991 byla věž osazena novými zvony - zásluhou zdejšího kněze Václava Pavliše. Původní podlehl požárům a jiné byly zrekvírovány. Nové zvony nesou jména Marie o váze 850 kg, Václav 320 kg, Ludmila 220 kg a Josef 65 kg. Opraven byl i starý zvon Maria pocházející údajně z Choustníkova Hradiště.

Trutnov farní kostel Narození Panny

